

АЛАТИ И ПРИБОРИ

ШКОЛСКА 2024/25.

ОАС

25.@MS Teams

Проф. др Михајло Поповић

КАТЕДРА ЗА ПРОИЗВОДНО МАШИНСТВО

mpopovic@mas.bg.ac.rs

Copyright © 2022 Аутори и Машински факултет у Београду. Сва права задржана.

АЛАТИ И ПРИБОРИ

ТЕОРИЈСКА НАСТАВА

РАДНА НЕДЕЉА 2

7

**ДЕФИНИСАЊЕ ПОЛОЖАЈА ОБРАТКА У
ПОМОЋНОМ ПРИБОРУ**

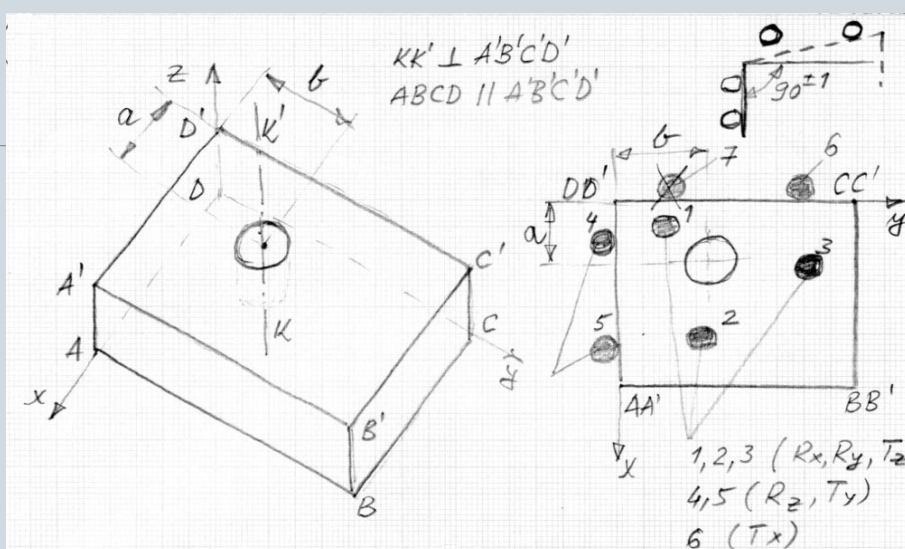
Copyright © 2022 Аутори и Машински факултет у Београду. Сва права задржана.

7. Дефинисање положаја обратка у помоћном прибору

Елементи за локацију обезбеђују тачност димензија и распореда површина, па стога представљају главни чинилац повишења квалитета обраде, смањења шкарта, скраћења потребног времена израде и трошкова. Тачке додира се временом хабају, па елементе за локацију треба израђивати као елементе одвојене од тела прибора.

Елементе за локацију упознаћемо на следећем примеру. Потребно је избушити отвор у призматичном делу као на следећој слици.

Copyright © 2022 Аутори и Машински факултет у Београду. Сва права задржана.

Слика: Бушење отвора на призматичном припремку

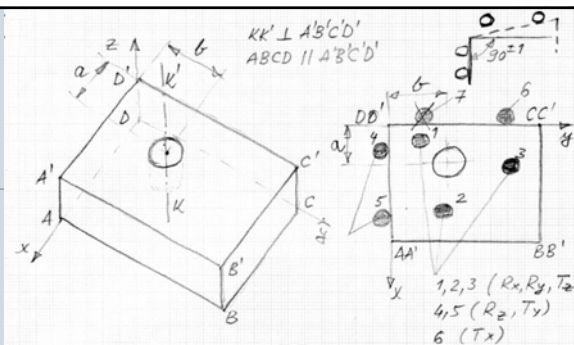
Потребно је избушити отвор $KK' \perp ABCD$. Да би задати услов нормалности био задовољен, потребно је да буде:

1. $ABCD \parallel A'B'C'D'$
2. Радни сто бушилице нормалан на главно вретено

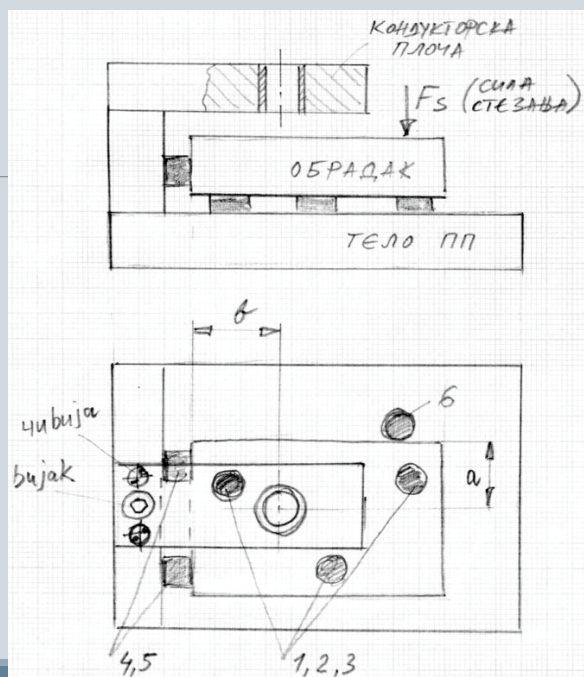
У трокоординатном систему имамо 6 степени слободe. Њих је потребно одузети обртаци ослањањем. За то је потребно 6 тачака ослањања; како је то показано на слици:

1. 3 доња ослоња спречавају 2 ротације и 1 транслацију
2. 2 лева ослоња спречавају 1 ротацију и 1 транслацију,
3. 1 ослонац на $CC'D'D$ спречава 1 транслацију.

Други ослонац на $CC'D'D$ се уклања због тога што је немогуће апсолутно тачно израдити прав угао у тачки D . Увек се уклања ближи ослонац. Удаљавање даљег ослоња од тачке B повећава тачност прибора.

На следећим сликама је показано на који се начин ово ослањање остварује у пракси.

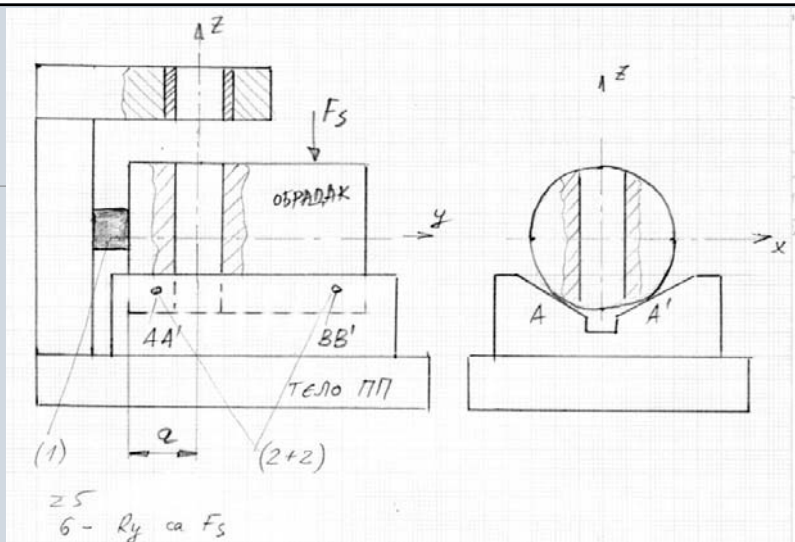

Ако се ослањање врши на 5 и мање тачака, говоримо о неодређености положаја, а ако се врши на 7 и више тачака, о преодређености положаја радног предмета (РП).

За обезбеђивање тачног положаја РП најчешће је потребно обезбедити 6 тачака ослањања. Постоје међутим, случајеви када је могуће извршити операцију, а да је обрадак ослоњен на 5, или чак (што је минимално могуће) на само 3 тачке. Допунски услов остварује се силом стезања или силом трења.

Следе примери остваривања допунског услова силом стезања.

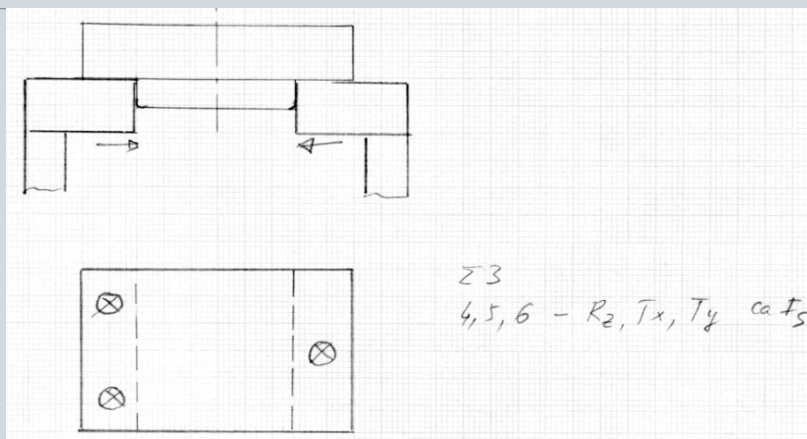
Први пример се односи на постављање обртног РП у призму.

$1 + 2 + 2 = 5$ тачака ослањања → НЕОДРЕЂЕН ПОЛОЖАЈ

Шеста тачка ослањања (спречавање обртања око осе z) остварује се силом стезања F_s , тј. аксијалном силом при бушењу.

Други пример се односи на постављање призматичног РП у машинску стегу („менгеле“)

АЛАТИ И ПРИБОРИ

ТЕОРИЈСКА НАСТАВА

РАДНА НЕДЕЉА 2

8

ПОДЕЛА БАЗА

Copyright © 2022 Аутори и Машински факултет у Београду. Сва права задржана.

ПОДЕЛА БАЗА

Базе су материјализоване или нематеријализоване површине, линије или тачке преко којих се врши ослањање/оријентација дела у току процеса израде, контроле или монтаже.

Процес постављања РП у ПП састоји се од базирања и стезања. У технологији обраде, а посебно у пројектовању технолошких процеса, посебан значај има избор база.

ПОСТАВЉАЊЕ = БАЗИРАЊЕ + СТЕЗАЊЕ

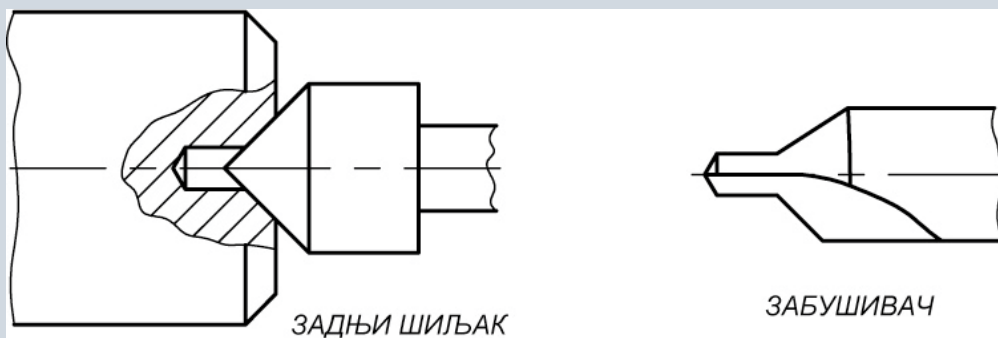
Базирање припремка врши се преко одговарајућих тачака, линија или површина које представљају базе. Све базе делимо на:

- конструкционе,
- технолошке,
- мерне, и
- монтажне.

Конструкционе базе служе за дефинисање мера и односа појединих геометријских елемената на конструкционом цртежу.

Технолошке базе служе за одређивање положаја РП у процесу обраде и могу бити:

- необрађене (за позиционирање припремка),
- обрађене (за позиционирање обратка),
- помоћне (нпр. средишња гнезда; немају констру. ф-ју),

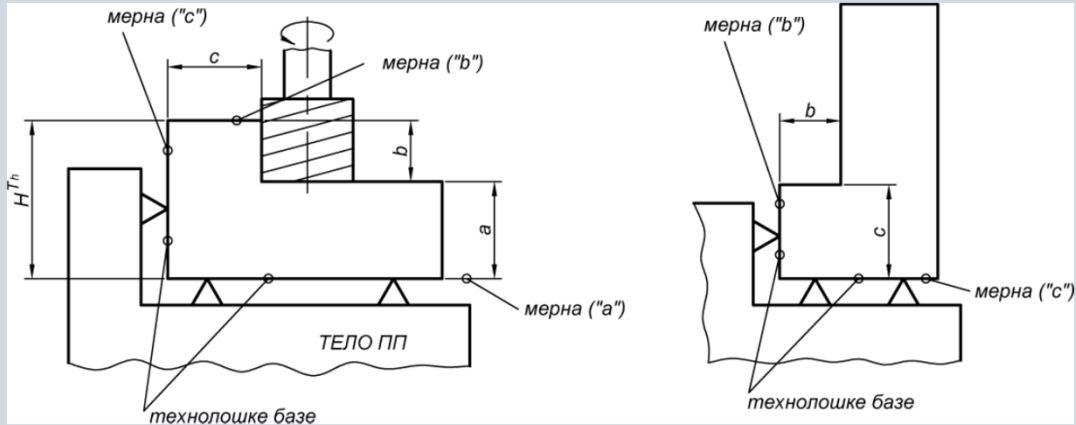

слика гнезда са задњим шиљком и забушивача

- допунске (нпр. наливци – уклањају се завршном обрадом; служе за побољшање позиционирања).

Мерне базе служе за мерење и контролу мера и односа геометријских елемената готовог дела.

$$\begin{aligned}\Delta_{\text{baz}}(a) &= 0 \\ \Delta_{\text{baz}}(c) &= 0 \\ \Delta_{\text{baz}}(b) &\neq 0 = T_h\end{aligned}$$

$$\Delta_{\text{baz}}(b) = 0$$

Тежити да с поклопе мерна и технолошка база $\rightarrow \Delta_{\text{baz}} = 0$

Монтажне базе служе за оријентацију и постављање дела при монтажи.

У добро постављеним системима треба да се све 4 базе поклопе.

Правила за избор технолошких база

При избору технолошких база треба поштовати следећа правила:

принцип јединствене технолошке базе – треба изабрати технолошку базу која ће служити за ослањање обратка током свих операција;

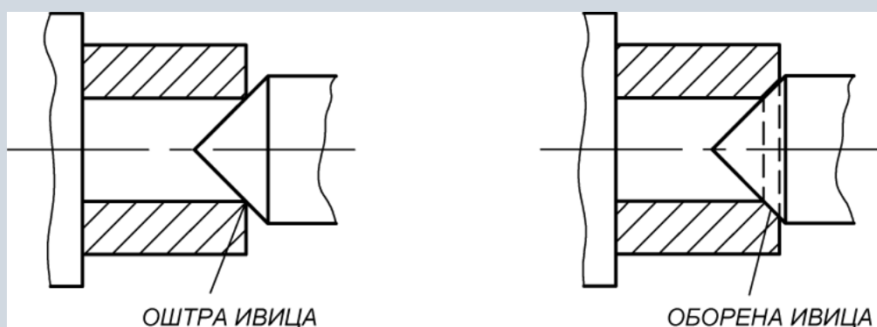
ако нека површина остаје необрађена, њу треба узети (ако је могуће) за ослањање у првој операцији (поготово код одливака и отковака) – *пример блок мотора, ливени радијатор*;

за базне површине треба бирати, првенствено, јединствене равне или степенасте површине;

код танких делова треба користити помоћне ослонце (да би се спречило савијање);

код неравних површина користе се подесиви ослонци (то су основни ослонци);

У случају да је технолошка база оса (код шупљих тела), ослањање се врши преко шиљака па додирне површине треба извести са обореним ивицама (види слику доле), јер у супротном долази до пластичног деформисања.

АЛАТИ И ПРИБОРИ

ТЕОРИЈСКА НАСТАВА

РАДНА НЕДЕЉА 2

9

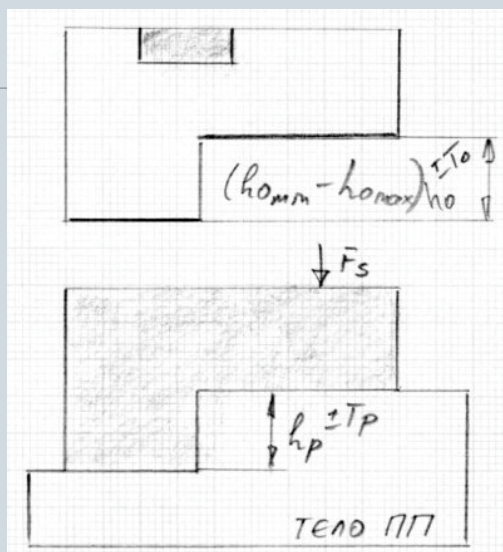
ПРОБЛЕМ БАЗИРАЊА ПО ДВЕМА РАВНИМ ПОВРШИНАМА

ПРОБЛЕМ БАЗИРАЊА ПО ДВЕМА РАВНИМ ПОВРШИНАМА

Разматраћемо га на примеру глодања хоризонтално жлеба на следећој слици (у току технолошког процеса обраде имамо обрађене две површине – доње, задатак је пројектовати ПП где ће се вршити обрада жлеба – задато је висина обратка и толеранција):

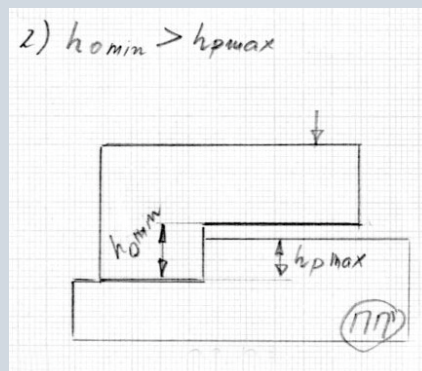
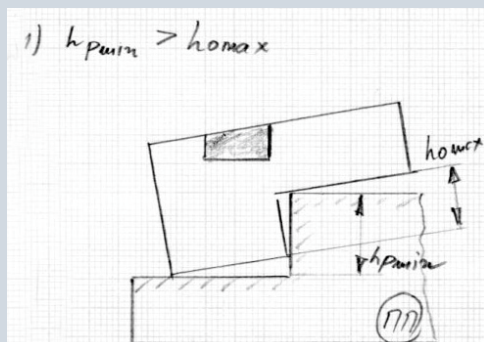
висина обратка – h_a

висина прибора – h_p

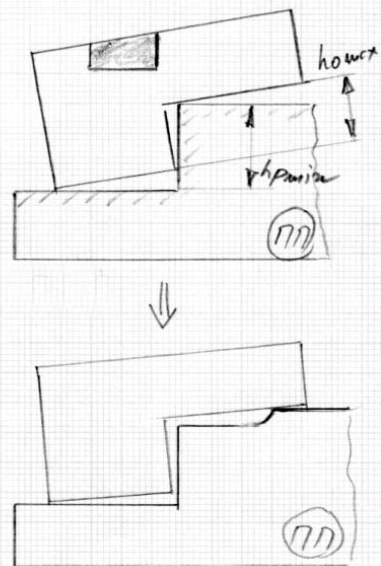
На основу чињенице да трансляцију у z правцу и ротацију око x и y осе спречава укупно 5 тачака ослањања закључујемо да се ради о преодређеном ослањању.

Само у случају $h_p = h_a$ и $T_p \ll T_0$ прибор је одређен. У противном може доћи до следећих неповољних ситуација:

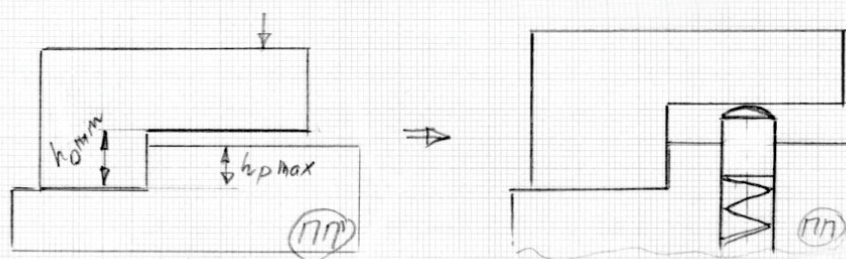

Проблем се може ублажити одређеним корекцијама конструкције ПП:

$$1) h_{\text{pmin}} > h_{\text{omax}}$$

$$2) h_{\text{omin}} > h_{\text{pmax}}$$

АЛАТИ И ПРИБОРИ

ТЕОРИЈСКА НАСТАВА

РАДНА НЕДЕЉА 2

10

ПРОБЛЕМ БАЗИРАЊА ПРИ ОСЛАЊАЊУ У ПРИЗМУ

Copyright © 2022 Аутори и Машински факултет у Београду. Сва права задржана.

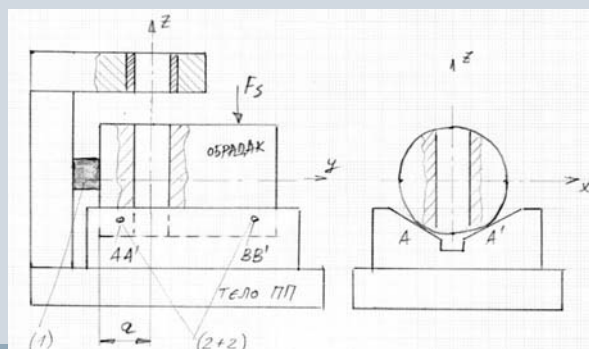
ПРОБЛЕМ БАЗИРАЊА ПРИ ОСЛАЊАЊУ У ПРИЗМУ

Разликујемо:

- ослањање по спољашњим цилиндричним површинама, и
- ослањање по унутрашњим цилиндричним површинама.

За ослањање по спољашњим цилиндричним површинама користе се обично **призме**, које обезбеђују ослањање по две изводнице (значи четири тачке ослањања).

Пример за ослањање у призму већ је дат раније (бушење радијалног отвора на цилиндричном делу).

Уколико је потребно урадити жлеб за клин, редослед операција је следећи: најпре се избуши радијални отвор, а затим се положај жлеба дефинише преко отвора.

